בין המצרים
— מטות —

א. ארז"ל[1] שימי בין המצרים נרמזו במש"נ בנבואת ירמי'[2] (אודות חורבן בית ראשון וגלות בבל) „מקל שקד אני רואה" — „השקד[3] הזה . . משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית".

בפשטות משמע, דזה שזמן גידול ה־שקדים רומז לזמן בין המצרים, הוא רק מפני ששניהם שווים במספרם (כ"א). אבל ע"פ הידוע שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, מסתבר לומר, שיש גם קשר פנימי ביניהם.

ויש לבאר זה ע"פ דברי המשנה[4] שיש שני מיני שקדים — שקדים מרים ושק־דים מתוקים, דשקדים מרים הם מתוקים בקטנותם[5] ונעשים מרים בגדלותם, וב־שקדים מתוקים הוא להיפך, שבקטנותם הם מרים[6] ואח"כ בגמר בישולם נעשים מתוקים.

ומבואר בצפע"נ (להרגצובי)[7], שעיקר שם „שקדים" הוא על „הגדולים המתו־קים" (ואלה שבקטנותם הם מתוקים נק' „לוזים"[8]). ונמצא, שתכונת ה„שקד" (ופעו־לת כ"א ימי בישול שלו) היא[9] — להפוך ממר למתוק[10].

וי"ל שמטעם זה נרמזו ימי בין ה־מצרים ב„מקל שקד" — כי תוכן עבודת ימים אלו הוא לא רק לבטל את הענין השלילי (ה„מרירות") שבהם, אלא עוד זאת (וע"ד לשון הרמב"ם[11] בנוגע לימי

---

1) ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. פתיחתא דאיכ"ר כג. קה"ר פ"ב, ז. רש"י ירמי' א, יב.

2) א, יא (מהפטרה הראשונה דבין המצרים).

3) ל' רש"י הנ"ל.

4) מעשרות פ"א מ"ד. חולין כה, ב.

5) כ"ה בצפע"נ (שבהערה 7). וברש"י חולין שם „קודם שיהו מרים", וברבינו גרשום שם „שאינן מרים כ"כ". וראה שו"ע אדה"ז או"ח סר"ב ס"ה ד„עיקר אכילתם היא הקליפה ו(היא) אינה מרה". ואכ"מ.

6) כן מפורש ברבינו גרשום חולין שם* (ולכ־

*) משא"כ ברש"י שם אי' רק „שאין דרך אכילתן בכך" (ועד"ז בפיה"מ להרמב"ם מעשרות וחולין שם „שאינן ראויים לאכילה"). ובפי' מהר"י בן מלכי צדק למעשרות (בש"ם ווילנא) דדין „שקדים המתוקים" הוא „כדין כל הפירות". ואכ"מ.

אורה זוהי כוונת הצפע"נ (שבהערה הבאה) „ול־מתוקים להפך". ע"ש).

7) עה"ת מטות (להפטרת דברי ירמי') ע' ש.

8) שהם מין שקדים (ראה ירושלמי תענית שם, תוד"ה תרגגולת בכורות (ח, א) — הובאו בצפע"נ שם).

9) ולהעיר מחולין שם, דגם שקדים המרים „יכול למתקן ע"י האור", ובשו"ע אדה"ז שם „ו־נוטעים אותם על דעת כן". וי"ל, שהטעם (הפנימי) שנברא מין זה ד„שקדים המרים" (שמצ"ע אין ראויים לאכילה) — הוא כדי שיהפכו (ע"י עבודה) מ־מרירו למתקא. ועיין המשך תער"ב ח"ב ע' תתקצא.

ולהעיר מצפע"נ שם, הדוגמא משמן שבא ע"י כתישת הזית. ע"ש.

10) ודוקא בזה יש תענוג עוד יותר ממאכל שהוא מלכתחילה ערב ומתוק — ע"ין תניא פכ"ז (לד, ריש ע"ב).

11) סוף הל' תעניות. וראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 413 ואילך.

הצומות לעת"ל) — להפכם*[11] ל„ימים טובים[12] וימי ששון ושמחה"[13], שתמורת „מרירותם", יהפכו הימים ל„מתוקים" ושמחים[14].

[ועפ"ז יומתק היעוד בירמי'[15] „והי' כאשר שקדתי עליהם לנתוש גו' כן אשקוד עליהם לבנות גו'" — שענין ה„שקד" עצמו הוא להיפך מן הקצה אל הקצה, שתמורת השקידה להיפך הטוב (שבתחילת נבואת ירמי') נעשית השקידה לטוב[16].

ב. עפ"ז יש לבאר עוד פרט בנבואה זו:

הרמז על ימי בין המצרים שב„מקל שקד" הוא מתכונת המהירות בגידול הפרי, וא"כ צריך תוספת ביאור: מדוע היתה הנבואה ב„מקל שקד" (שראה „מטה מאילן שגדילים בו שקדים"[17], היינו ש־המקל עצמו הי' „בלא עלים ובלא פרחים"[18]), ולא הראה לו ענף שיש עליו שקדים כו'?

לכאורה י"ל שבזה נרמז עוד ענין: „מקל" מורה על הכאה[19] — העונשים ופורעניות[20] שהביא הקב"ה על ישראל בימים אלו. אבל לכאורה אין זה ביאור מספיק, שהרי עיקר הנבואה כאן הוא על ענין ה„שקידה" („שוקד אני על דברי לעשותו"[21]), ועד שבכתוב זה לא נזכר בפירוש ענין הפורעניות[22], וא"כ עדיפא הו"ל לרמז ענין השקידה באופן ברור וגלוי (ע"י ראיית פרי (עכ"פ פרח) שקדים), ולא להעלים רמז זה ע"י ראיית „מקל שקד" (עד שירמי' הוצרך להתבונן בהמקל עד ש„הכיר בו שהוא מעץ שקד"[18]).

וע"פ משנת"ל בתוכן ענין ה„שקד" י"ל, שהטעם שראה מקל דוקא הוא משום שהרמז הנ"ל שבשקדים (הפיכת מר למתוק) שייך למקל.

ג. הסברת הענין:

מבואר בכ"מ[23] (בענין שני השמות ש־בהם נקראו ישראל — „שבטים" ו„מטות") — ההבדל בין „שבט" ו„מטה" בפשטות, ש„שבט" הוא ענף רך שיש בו עדיין לחלוחית מיניקת האילן (ועאכו"כ כש־עדיין מחובר לאילן), משא"כ „מטה" הוא

---

*11) וראה צפע"נ שם, ד„היטבת לראות [מקל שקד] דזה טובה לישראל . . [כי חורבן הבית] הוה כפרה לישראל כו'".

12) בדפוסים שלפנינו: יום טוב. אבל בכמה דפוסים וכת"י הרמב"ם (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל) הוא כבפנים.

13) להעיר מס' ערכי הכינויים לבעל סה"ד (מע' פרח ומע' שקדים) — דשקדים הם „רמז לבית ג'".

14) ושמחה זו (כאשר מהפכים ממר למתוק) גדולה שלא בערך מיום שמחה סתם (ראה ס' המאמרים — מלוקט ח"א ע' קנד ואילך ובהערה *41 שם). וראה לעיל הערה 10.

15) לא, כז.

16) ע"פ המבואר בפנים י"ל שיומתק מ"ש בזח"ב (טו, ב) דשקדים „מנהון מרירן ומנהון מתיקן . . כל רמיזא דגלי באורייתא חזינן דדינא הוי" (אף שמצינו שקידה לטוב, כנ"ל) — כי גם שקידה זו לטוב ענינה מה שמהפכים את ה„שקידה למוטב" (דינא קשיא) ל„שקידה לטוב". ועיין לקו"ת ס"פ קרח (נו, ב). וראה לקמן הערה 26.

17) מצו"ד ירמי' א, יא.

18) רד"ק שם.

19) בלק כב, כז.

20) ראה שמו"ר פ"ט, ב. שם, ח. ועוד.

21) ירמי' א, יב.

22) משא"כ בנבואה הב' שם (א, יג־יד) „סיר נפוח גו' מצפון תפתח הרעה גו'".

23) ראה מאמרי אדה"ז — תקס"ב סוף ע' רלז ואילך. אוה"ת מטות (סוף ע' א'רצד ואילך. וראה בהנסמן שם ע' א'ש). ועוד. וראה לקו"ש חי"ח ע' 382 ואילך.

ש(לאחר שנכרת מן האילן) כבר נתיבשה לחות יניקתו —

אבל דוקא משו"ז הרי השבט נעשה קשה וחזק — מטה.

ובדרגות העבודה של האדם:

„שבט" מרמז על בני ישראל כשהם במצב של „חיבור למקורם", שבכללות הוא בזמן שביהמ"ק עומד על מכונו ובנ"י יושבים על אדמתם, ו„אנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפניך"[24] — אז נרגש בישראל החיבור למקורם („אילנא דלעילא"): משא"כ „מטה" מורה על מצבם של בנ"י בגלות, שלא ניכר אז בגלוי חיבורם למקורם, ד„אותותינו לא ראינו"[25] (שאין ראיית אלקות וכו') ועד שיש העלמות והסתרים על עבודתו ית' ומניעות ועיכובים. אבל דוקא בעבודה זו מתגלה תוקפו של איש ישראל, ש־מתגבר על כל המניעות והעיכובים ו־לוחם עם המנגדים ומנצחם, עד שמגיע לשלימות העבודה, שמהפך את ה„מרי־רות" של גלות ל„מתיקות" דגאולה.

ולפי"ז י"ל, שהרמז ב„מקל" שבנבואת ירמי' הוא לה„תוקף" שבמקל (ע"ד „מטה") — כי כדי להפוך ממר למתוק (שזוהי תכונתם של שקדים כנ"ל) זקוקים לתוקפו של „מקל"[26], כנ"ל.

[ויש לומר, שענין התוקף הנרמז ב־„מקל" שייך גם לענין המהירות שבשקד — ש„ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות"[27] (וזהו הפירוש הפשוט ב־נבואת ירמי', ד„מקל שקד" הוא רמז ש־הקב"ה „ממהר לעשות"[28] דבריו):

ידוע ביאור אדמו"ר הזקן[29] עה"פ[30] „ויגמול שקדים" גבי מטה אהרן הכהן — שברכת כהנים פעולתה השפעת חסד ל־מטה באופן של „מהירות". כי יש השפעת חסד ה„מתעכב"[31] ושוהה עד שנמשך ובא למטה, שהרי בכל השתלשלות מהיכל להיכל הוא ע"י משפט אם ראוי הוא שיומשך ההשפעה למטה ומעיינים בדינו כו', משא"כ כשנמשך החסד על ידי אהרן (ובניו אחריו) בברכת כהנים „אזי השפע היא נמשכת במהירות דרך כל העולמות באין מונע ומעכב", וכמשל „נהר[32] גדול במאד שהליכת המים הוא בתגבורת גדולה . . לא יעוכב ע"י מונ־עים ומעכבים . . כי אם הלוך ילך כ־מנהגו וישטוף העצים והעפר המעכבים". ומובן מזה, שה„מהירות" („שקד") — באה מהתגברות בתוקף („מקל") על כל ה־מניעות ועיכובים[33].

ד. והנה ידועים דברי השל"ה[34] ש־

---

24) נוסח תפלת מוסף דיו"ט.

25) ל' הכתוב — תהלים עד, ט.

26) וראה אוה"ת שם ע' א'ש. שם כרך ה' ע' א'תתקנג.

ועפ"ז יומתק הטעם, שגם אצל אהרן לקחו מטה (דוקא), ואח"כ „פרח מטה אהרן גו' ויגמול שקדים" (קרח יז, כג) — כי גם אצלו הי' זה קשור עם ביטול „תלונות בני ישראל" (שם, כ), תיקון הרע הבא ע"י התוקף ד„מטה" (ולהעיר מלקו"ש חי"ט ע' 319 ואילך). וראה זהר שבהערה 16: דינא הוי . . וכן במטה אהרן ויגמול שקדים.

27) ל' רש"י ירמי' א, יב. וראה גם רש"י קרח שם, כג. ועוד.

28) ל' רש"י ירמי' שם.

29) לקו"ת ס"פ קרח (נה, ג ואילך).

30) קרח שם.

31) לקו"ת שם (נה, ד).

32) לקו"ת שם (נו, רע"א).

33) וי"ל שבזה נרמז גם ענין האתהפכא של הדברים המונעים ומעכבים — ע"פ המבואר במ"א (סה"מ קונטרסים ח"ב שפח, סע"א. שצ, א־ב), שע"י שהמים בוקעים את הסתימה, הרי הסתימה עצמה יוצאה ממקומה וממהרת ללכת, עד שהמים נגררים אחרי', ע"ש.

34) חלק תושב"כ ריש פרשתנו (שסו, א ואילך). וראה גם במס' תענית שלו דרוש לפ' מטו"מ (רז,

שלש הפרשיות מטות מסעי דברים „תמיד[35] חלים בין המצרים כי הוא דבר בעתו"[36] (ומבאר כמה פרטים בהשייכות דתוכן שלש פרשיות אלו לימי בין המצרים).

וע"פ הנ"ל יש כאן רמז גלוי לענין בין המצרים בשמה של הפרשה הראשונה (משלש פרשיות אלו) — שע"פ מנהג ישראל (דתורה הוא) נק' „מטות"[37] (ע"ד „מקל שקד").

ויש לומר, שתוכן הנ"ל שב„מקל (שקד)" „מטה" — הכח והתוקף להפוך מצב בלתי רצוי לטוב — מרומז בפרטי פרשה זו, שיש בה שלשה ענינים: (א) פרשת נדרים, (ב) מלחמת מדין, (ג) סיפור בני גד ובני ראובן.

נדרים: ידוע הביאור[38] במאמרי חז"ל בענין הנדרים — שנראים כסותרים זל"ז, שבמקום אחד אמרו[39] „נדרים סייג ל־פרישות", ובירושלמי[40] איתא „לא דייך מה שאסרה לך תורה" —

שמדובר בהם בשתי דרגות שונות בעבודת האדם: בתחילת העבודה צ"ל זהירות יתירה שעניני העולם לא יורידו את האדם להיות שקוע בגשמיות וחומריות, ולכן צ"ל הפרישות מעניני העולם, ו„נדרים סייג לפרישות"; אבל לאחרי שהאדם מתעלה בעבודתו, ומאיר בו אור הקדושה עד שביכולתו לברר ולזכך גשמיות העולם ולהעלותה לקדושה, הרי אדרבה, עליו להתעסק בבירור וזיכוך העולם.

ומזה מובן, שפרשת נדרים מכוונת בעיקר לאדם שהוא בתחלת ואמצע עבודתו שלכן זקוק לפרישות מן העולם.

אבל התכלית שבדבר היא — הפרת[41] הנדר (ע"י האב והבעל), וכן התרת[41] הנדר (ע"י החכם) — שהאב והבעל והחכם בכחם לפעול, שגם אדם כזה, שמצד עצמו, ומצבו — שזקוק הוא לנדרים (להפרישו מעניני העולם), יוכל להעלות את עניני העולם לקדושה (הם מבטלים את הנדר ומהפכים את האיסור להיתר[42]).

וזוהי השייכות בין פרשת נדרים ל„מטות" — כי תכליתם של נדרים, הפרתם, הוא ע"י נתינת ופעולת התוקף („מטה") להפוך ב„מהירות" את חושך העולם לאור הקדושה.

מלחמת מדין: עיקר האריכות בפרשתנו אינה ע"ד המלחמה ונצחונם של בנ"י, אלא ע"ד השלל והמלקוח של מדין[43], טהרתן והכשרתן של כלי מדין[44], וכן חלוקת השלל ותרומת המכס להי' ממנו[45].

סע"א ואילך). לקו"ש חי"ח ע' 378 ואילך (ובהערות שם). שם ע' 411 ואילך. ועוד.

35) משא"כ פ' פינחס שחלה לפעמים לפני ימי בין המצרים.

36) ל' השל"ה שם (שסו, ב).

37) ראה לקו"ש שם ע' 382 הערה 34.

38) לקו"ת מטות פד, סע"ב ואילך. ובכ"מ. וראה גם לעיל ע' 191 ואילך.

39) אבות פ"ג מי"ג.

40) נדרים פ"ט ה"א.

41) ראה (בהחילוק בין הפרת אב ובעל והתרת חכם) — ספרי (ורש"י) ר"פ מטות (נדרים עז, סע"ב ואילך). כתובות עד, ב. נדרים סח, א ושו"נ. וראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית ערך הפרה (ע' קיג ואילך) וערך התרת נדרים (ע' שלז ואילך) ושו"נ.

42) ראה לקו"ת שם (פד, ג): והפר את נדרה דהיינו שהוא מהפך חשוכא לנהורא כו'. ע"ש. וראה גם אוה"ת מטות (ע' ארדע ואילך. שם ע' אשיט. אשכו־ז). ועוד.

43) לא, ט ואילך.

44) שם, יט־כד ובפרש"י.

45) שם, כה ואילך.

והיינו, כי תכלית שלימות (העבודה ב)מלחמת מדין היא לא רק ביטול (קליפת) מדין, אלא הפיכת המר למתוק, לטהר ולהעלות את השלל של מדין ל־קדושה, עד שחלקו הורם להיות „תרומת ה׳״[46].

בני גד ובני ראובן: חששו של משה הי׳ — „האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה״[47], היינו שאינם רוצים להלחם עם כנען. וכן הוא ברוחניות, שהטעם שבני גד ובני ראובן רצו להשאר בעבר הירדן, „ארץ מקנה״[48], הוא מפני[49] ש־בחרו להיות רועי צאן, עסק המאפשרם להיות במצב של התבודדות (בשדה, הרחק מטרדות ושאון שבעיר) כדי ש־יוכלו להיות בדביקות תמידית בהקב״ה כו׳. וזוהי טענת משה רבינו בתשובתו להם „האחיכם יבואו למלחמה וגו׳״ — ר״ל שעיקר העבודה היא שהאדם יבא וילחם בחומריות העולם, כדי לבררה ולזככה כו׳, ולכן התנה עמהם, „אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני ה׳ למלחמה . . (עד ש)נכבשה הארץ לפני ה׳״[50].

ובזה הוא גם סיום הפרשה — הסיפור אודות בנין ערי סיחון ועוג על ידי בני גד ובני ראובן[51], ובאופן של „מוסבות שם״[52], שערים אלו היו שייכות לע״ז, „ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים״[52] — אתהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למתקא[53].

ולכן קורין פ׳ זו בבין המצרים — להורות, שתכלית ענינם של ימים אלה היא להפכם ממרירו למתקא, שיהפכו ל„ימים טובים וימי ששון ושמחה״, ב־גאולה העתידה לבא, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש״פ מטו״מ תשל״ה)

---

46) שם, כח־כט. ועוד.

47) לב, ו.

48) שם, ד.

49) ראה אוה״ת מטות (ע׳ א׳שלט). סה״מ תרכ״ט (ע׳ רנח ואילך). לקו״ש ח״ח ע׳ 189 ואילך. וראה כלי יקר בראשית ד, ג.

50) לב, כ־כב.

51) לב, לד ואילך.

52) שם, לח ובפרש״י.

53) ולהעיר מבחיי מטות (לב, ג) שגם שמות הקודמים (דסיחון ועוג) „מורים על ענינים גדולים עיקריים״.